

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

INGLIZ TILIDA LEKSIK-SEMANTIK MUNOSABATLAR

Xasanova Marjona

Toshkent Amaliy Fanlar universiteti 4- bosqich talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz tilidagi leksik-semantik munosabatlar lingvistik tahlilning muhim tarkibiy qismi sifatida o'rganiladi. Unda so'zlar o'rtasidagi asosiy semantik bog'lanish turlari — sinonimiya, antonimiya, polisemiya va omonimiya tahlil qilinadi hamda ularning lug'at tarkibini shakllantirish va ma'no ifodalashdagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot ingliz tilining boyligi, moslashuvchanligi va ifodaviyligini ta'minlashda ushbu munosabatlarning ahamiyatini ko'rsatadi, shuningdek, ularning nutq jarayonida kontekstga bog'liqligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, maqolada leksik-semantik munosabatlarning til o'rganish, tarjima va samarali muloqotdagi amaliy ahamiyati ochib beriladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, leksik birliklar o'rtasidagi semantik aloqalarni chuqur anglash to'g'ri talqin qilish va tilni maqsadga muvofiq qo'llash uchun muhimdir.*

Kalit so'zlar: *Antonimiya, Ingliz tili leksikologiyasi, Kommunikatsiya, Kontekst, Leksik-semantik munosabatlar, Lug'at boyligi, Ma'no, Omonimiya, Polisemiya, Sinonimiya, Semantik tizim, Tilshunoslik, Nutq madaniyati.*

Annotation: *This article examines lexical-semantic relations in the English language as an essential component of linguistic analysis. It explores the main types of semantic relationships between words, including synonymy, antonymy, polysemy, and homonymy, and analyzes their role in structuring vocabulary and conveying meaning. The study highlights how these relations contribute to the richness, flexibility, and expressiveness of English, as well as their dependence on context in actual communication. Furthermore, the article emphasizes the practical significance of lexical-semantic relations in language learning, translation, and effective communication. The findings demonstrate that understanding semantic connections between lexical units is crucial for accurate interpretation and appropriate language use*

Keywords : *Antonymy, Communication, Context, English lexicology, Homonymy, Lexical-semantic relations, Lexicon richness, Meaning, Monosemy/Polysemy, Semantics, Semantical system, Synonymy, Linguistics, Speech culture.*

Kirish

Til insoniyatning eng muhim aloqa vositasi bo'lib, unda so'zlar orqali fikr, hissiyot va axborot ifodalanadi. Har bir tilning lug'at boyligi esa uning semantik tizimi bilan chambarchas bog'liqdir. Ingliz tili lingvistikasida leksik-semantik munosabatlar so'zlar o'rtasidagi ma'no aloqalarini o'rganadigan muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu munosabatlar til birliklarining o'zaro bog'liqligini, ma'no qatlamlarining murakkabligini hamda nutq jarayonida ularning qanday ishlatilishini aniqlashga xizmat qiladi.

Leksik-semantik munosabatlarga sinonimiya, antonimiya, polisemiya va omonimiya kabi hodisalar kiradi. Bu hodisalar tilning boyligi va ifodaviy imkoniyatlarini kengaytirib, nutqda aniqlik va rang-baranglikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, so'z ma'nosining kontekstga bog'liq holda o'zgarishi kommunikatsiya jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, ingliz tilini chuqur o'rganishda nafaqat grammatik tuzilmani, balki so'zlar o'rtasidagi semantik munosabatlarni ham bilish zarur hisoblanadi. Bu esa til o'rganuvchilarga to'g'ri va samarali muloqot qilish, tarjimada aniqlikka erishish hamda matnlarni chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi ingliz tilidagi leksik-semantik munosabatlarni tahlil qilish, ularning asosiy turlarini aniqlash va nutq jarayonidagi funksional ahamiyatini yoritishdan iborat.

Asosiy qism

1. Ingliz tilida leksik-semantik munosabatlar tushunchasi va ularning umumiy tavsifi

Leksik-semantik munosabatlar tilshunoslikda so'zlar o'rtasidagi ma'no asosidagi bog'lanishlarni ifodalaydi. Ingliz tili lingvistikasida ushbu munosabatlar tilning lug'aviy tizimini tashkil etuvchi muhim omil sifatida qaraladi. Har bir so'z ma'lum bir semantik maydonga ega bo'lib, u boshqa so'zlar bilan turli xil munosabatlarga kirishadi⁷⁸. Natijada til tizimida murakkab va o'zaro bog'langan ma'no tarmoqlari shakllanadi.

Leksik-semantik munosabatlar nafaqat alohida so'zlarning ma'nosini, balki ularning o'zaro aloqasi orqali umumiy ma'no tizimini ham belgilaydi. Masalan, ayrim so'zlar o'xshash ma'noga ega bo'lsa, boshqalari esa bir-biriga qarama-qarshi yoki ko'p ma'noli bo'lishi mumkin. Bu holatlar tilning boyligi va ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiradi hamda nutqda aniqlik va moslashuvchanlikni ta'minlaydi.

Ingliz tilida leksik-semantik munosabatlar asosan sinonimiya, antonimiya, polisemiya va omonimiya kabi asosiy turlarga ajratiladi. Ushbu munosabatlar til birliklarining o'zaro semantik bog'liqligini ko'rsatib, nutq jarayonida ma'noni to'g'ri tushunish va ifodalashga yordam beradi. Ayniqsa, kontekst omili bu munosabatlarning to'liq namoyon bo'lishida muhim rol o'ynaydi, chunki so'z ma'nosi ko'pincha aynan nutq vaziyatiga qarab aniqlanadi.

Shunday qilib, leksik-semantik munosabatlar ingliz tilining tizimli tuzilishini, uning semantik boyligini va kommunikativ imkoniyatlarini ochib beruvchi muhim lingvistik hodisa hisoblanadi.

2. Sinonimiya va uning ingliz tilidagi xususiyatlari

Sinonimiya bir-biriga yaqin yoki o'xshash ma'noga ega bo'lgan so'zlar o'rtasidagi munosabatni anglatadi. Ingliz tilida sinonimlar nutqni boyitish va takroriylikni kamaytirish uchun keng qo'llanadi. Biroq ular har doim to'liq bir xil ma'noga ega bo'lmay, ko'pincha uslubiy yoki kontekstual farqlarga ega bo'ladi (masalan, big va large).

3. Antonimiya va qarama-qarshi ma'nolar tizimi

⁷⁸ Jackson, H., & Amvela, E. Z. (2007). Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology. London: Continuum.

Antonimiya qarama-qarshi ma'noga ega so'zlar o'rtasidagi munosabatdir. Ingliz tilida antonimlar fikrni aniqroq ifodalash va qarama-qarshilikni ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Ular turli shakllarda namoyon bo'ladi, masalan, to'liq qarama-qarshilik (hot – cold) yoki nisbiy qarama-qarshilik (big – small).

4. Polisemiya va so'zlarning ko'p ma'noliligi

Polisemiya bitta so'zning bir nechta o'zaro bog'liq ma'nolarga ega bo'lish hodisasidir. Ingliz tilida ko'plab so'zlar kontekstga qarab turli ma'nolarni anglatadi. Masalan, head so'zi "tana a'zosi", "rahbar" yoki "yuqori qism" ma'nolarida ishlatilishi mumkin. Bu hodisa tilning iqtisodiyligi va moslashuvchanligini ta'minlaydi.

5. Omonimiya va shakldosh so'zlar muammosi

Omonimiya shaklan bir xil, ammo ma'nosi turlicha bo'lgan so'zlar o'rtasidagi munosabatni bildiradi. Ingliz tilida omonimlar talaffuzi yoki yozilishi bir xil bo'lishi mumkin, lekin ular turli tushunchalarni anglatadi (masalan, bank — "moliyaviy muassasa" va bank — "daryo qirg'og'i"). Bu hodisa ba'zan nutqda noaniqlik yoki chalkashlikka olib kelishi mumkin, ayniqsa kontekst yetarli bo'lmaganda. Shu sababli omonimlarning to'g'ri talqini ko'pincha nutq vaziyati va kontekstga bog'liq bo'ladi⁷⁹.

6. Leksik-semantik munosabatlarning nutq va kommunikatsiyadagi ahamiyati

Leksik-semantik munosabatlar nutq jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular fikrni aniq, ravon va samarali ifodalashga yordam beradi. Ushbu munosabatlar orqali so'zlar o'rtasidagi ma'no bog'liqligi tushuniladi va bu esa to'g'ri kommunikatsiyani ta'minlaydi. Ayniqsa, sinonim va antonimlardan o'rinli foydalanish nutqning ifodaviyligini oshiradi, polisemiya va omonimiyani to'g'ri anglash esa noto'g'ri talqinlarning oldini oladi. Natijada, leksik-semantik munosabatlar til o'rganish, tarjima va kundalik muloqotda muhim vosita sifatida xizmat qiladi⁸⁰.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilida leksik-semantik munosabatlar til tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, so'zlar o'rtasidagi ma'no bog'liqligini ochib beradi. Sinonimiya, antonimiya, polisemiya va omonimiya kabi hodisalar tilning boyligi, moslashuvchanligi va ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiradi. Ushbu munosabatlar orqali nutqda aniqlik, ravonlik va mazmuniy chuqurlik ta'minlanadi.

Shuningdek, leksik-semantik munosabatlarni o'rganish til o'rganuvchilar uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning lug'at boyligini oshiradi, to'g'ri va samarali muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu bilimlar tarjima jarayonida ham muhim o'rin tutadi, chunki so'zlarning ma'nosini to'g'ri talqin qilish aynan semantik aloqalarni anglashga bog'liq.

Demak, leksik-semantik munosabatlar ingliz tilini chuqur o'rganish va undan samarali foydalanishda zarur bo'lgan asosiy lingvistik omillardan biri hisoblanadi.

⁷⁹ Cruse, D. A. (2011). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

⁸⁰ Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jackson, H., & Amvela, E. Z. (2007). Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology. London: Continuum.
2. Cruse, D. A. (2011). Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford: Oxford University Press.
3. Lyons, J. (1995). Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.

